

๒๐

บทที่ ๒

ประวัติการใช้สัญญาเช่าซื้อในประเศอังกฤษ

สัญญาเช่าซื้อเป็นแบบสัญญาเพื่อการบริการสินเชื่อแบบหนึ่งที่คิดค้นใช้ในอังกฤษ เป็นประเทศแรกประเทศหนึ่งในโลก ในสมัยใกล้เคียงกับที่ประเทศสหพันธสาธารณรัฐเยอรมัน คิดค้นสัญญาประเภทนี้ขึ้นใช้^(๑) ทั้งนี้ โดยมีใค้อาศัยทฤษฎีเพื่อความเป็นธรรมของสังคมเป็นหลัก สัญญาประเภทนี้จึงต่างกับสัญญาประกันหนี้ค้ำยทรัพย์สินบางประเภทที่ให้ความเป็นธรรมแก่ลูกหนี้เหมาะสม ข้อเท็จจริงปรากฏว่าสัญญาเช่าซื้อนี้ถูกคิดค้นขึ้นเพราะมีความจำเป็นที่จะต้องเสี่ยงตัวบทกฎหมาย เพื่อหาทางคุ้มครองและสร้างหลักประกันให้แก่บริษัทเงินทุนคั้งนั้น โดยธรรมชาติของมันแล้วสัญญาประเภทนี้จึงไม่ได้คุ้มครองผู้บริโภค แต่มุ่งที่จะสร้างหลักประกันให้แก่ผู้ประกอบการกิจและบริษัทเงินทุนแต่เพียงอย่างเดียว

การคิดค้นสัญญาเช่าซื้อซึ่งอยู่ในราวตอนปลายศตวรรษที่ ๑๙ นั้น การปฏิวัติอุตสาหกรรมในอังกฤษได้กำลังทำให้มาตรฐานการครองชีพสูงขึ้น เพราะได้ทำให้มีการผลิตสินค้าเพื่อการบริโภคเป็นจำนวนมากขึ้น แต่ในขณะที่เดียวกันผู้บริโภคไม่มีความสามารถที่จะซื้อสินค้าด้วยเงินสด จึงจำเป็นต้องอาศัยบริษัทเงินทุนให้บริการทางสินเชื่อเพื่อซื้อสินค้าเหล่านั้น ครั้นนั้นผู้บริโภคต้องซื้อสินค้าจากผู้ขายผ่อนและให้กรรมสิทธิ์ในตัวสินค้าโอนมายังผู้ซื้อทันที แต่ได้เลื่อนการชำระราคาสินค้าทั้งหมดไปในอนาคต^(๒) สัญญาประเภทนี้เรียกว่า Credit Sale หลังจากนั้น ผู้ซื้อจะนำเอาสินค้าไปนั้นประกันหนี้ที่กู้จากบริษัทเงินทุนอีกต่อหนึ่ง

(๑) สัญญาเช่าซื้อนี้มีบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน

(๒) กฎหมายลักษณะซื้อขายสินค้าของอังกฤษมีลักษณะต่างกับกฎหมายโรมัน เพราะตามกฎหมายอังกฤษนั้น กรรมสิทธิ์ผ่านโดยไม่ต้องชำระเงินหรือแม้แต่ส่งมอบ กฎหมายอังกฤษถือว่ากรรมสิทธิ์โอนโดยเจตนาของคู่กรณี แต่กฎหมายโรมันต้องมีการส่งมอบจึงจะถือว่ากรรมสิทธิ์โอนไปยังผู้ซื้อ : F. de Zulueta, The Roman Law of Sale (Oxford, Clarendon), ch. 1

แล้วจึงเอาเงินสดที่ได้จากการกู้ไปชำระราคาสินค้าให้แก่พ่อค้า แต่เดิมการนำเอาสินค้าประกัน
 ที่ให้กู้จากบริษัทเงินทุนนั้นทำกันในรูปของจำนอง (Mortgage) (๓) ในอังกฤษจำนอง
 วิวัฒนาการจากทฤษฎีที่ศาลเอควิตี้ (Equity) วางหลักไว้ในศตวรรษที่ ๑๗ จึงคุ้มครอง
 ลูกหนี้อย่างเป็นธรรม (๔) สินค้าที่ประกันนั้นเป็นหลักประกันจริง ๆ กล่าวคือ เจ้าหนี้มีสิทธิ์ได้
 รับชำระหนี้คืนจากการขายทรัพย์สินประกัน รวมทั้งได้ดอกเบี้ยและค่าใช้จ่ายที่จำเป็นด้วย การคิด
 ดอกเบี้ยนั้นมีพระราชบัญญัติการกู้เงินคือ The Moneylenders Act, 1900

(๓) จำนำ (Pledge) นั้น ไม่มีใครนิยมใช้ เพราะสินค้าเพื่อการบริโภค
 นั้นลูกหนี้ต้องการใช้มัน ถ้านำไปจำนำ ต้องส่งมอบการครอบครองให้เจ้าหนี้ทันทีทำให้ทรัพย์สิน
 ไม่เป็นประโยชน์แก่ตัวผู้บริโภคเอง: Coggs v. Bernard 2 Ld. Raym 909; Cochrane
v. More (1890) 25 Q.B.57 และในอังกฤษนั้นคอมมอนลอว์ยอมรับการจำนอง
 สังการิมทรัพย์สินด้วย

(๔) ทฤษฎีคุ้มครองผู้จำนองนี้ ศาลเอควิตี้ (Equity) เป็นผู้ริเริ่มตามทฤษฎีของ
 St. German บุคคลแรกที่นำทฤษฎีนี้มาเผยแพร่ คือ Sir Thomas More
 ขณะที่ประธานของ The Court of Chancery (Court of Equity) แต่เดิม
 ตั้งแต่สมัย Anglo-Saxon จำนองมีลักษณะเหมือนขายฝาก คือ ลูกหนี้ต้องโอนกรรมสิทธิ์
 ในทรัพย์สินจำนองให้เจ้าหนี้ แล้วส่งวนสิทธิ์ไปถอนไว้ ดังนั้นก่อนสมัย Sir Thomas More
 ได้มีนักนิติศาสตร์ผู้หนึ่งชื่อ Littleton เขียนหนังสือชื่อ Tenures อธิบายธรรมชาติ
 ของจำนองว่าไม่ได้คุ้มครองผู้จำนองเลย

ครั้นในต้นศตวรรษที่ ๑๗ Sir Thomas Egerton ในฐานะประธานของ
 The Court of Chancery ได้เปลี่ยนทฤษฎีจำนองเสีย เอาหลักที่ Sir Thomas More
 วางไว้มาใช้ในทางปฏิบัติ: The Earl of Oxford's Case 1 ch. Rep.11.

กำหนดอัตราดอกเบี้ยที่เป็นธรรมไว้ จำนวนจึงเป็นสัญญาที่ให้ความเป็นธรรมแก่คู่กรณีโดยเท่าเทียมกัน แต่จำนวนนี้มีข้อเสียอยู่ประการหนึ่ง คือ ต้องจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติ Bills of Sale Act (1854) แก้ไขเพิ่มเติมโดย Bills of Sale Act (1878 & 1882) การจดทะเบียนนั้นไม่เป็นที่นิยมกันในสมัยนั้นเพราะไม่มีผู้ใดต้องการให้ผู้อื่นทราบถึงรายละเอียดในเรื่องหนี้สินของตนคงที่ปรากฏในทะเบียน^(๕) เพราะฉะนั้นวิธีการนี้จึงไม่เป็นที่นิยมแพร่หลาย จึงได้มีการคิดค้นวิธีการใหม่เรียกว่า วิธีการซื้อเชื่อที่รู้จักกันในนามของ "Conditional Sale" มาใช้ในการขายสินค้าเงินผ่อนดังกล่าว

การซื้อเชื่อที่เรียกว่า "Conditional Sale" นี้ กรรมสิทธิ์ในตัวสินค้ายังไม่ผ่านไปยังผู้ซื้อจนกว่าผู้ซื้อจะชำระเงินครบทุกงวด แต่การซื้อเชื่อนี้มีปัญหาทางกฎหมาย เพราะในขณะที่ยังผ่อนชำระอยู่นั้นผู้ซื้อได้รับมอบการครอบครองสินค้าด้วย จึงมีโอกาที่จะโอนการครอบครองไปให้บุคคลที่สามที่สุจริต และเสียค่าตอบแทนตามความในมาตรา ๘ ของ Factors Act, (1889) ^(๖) ในคดี Lee v. Bulter (1893) ^(๗) ศาลได้วินิจฉัยว่า ผู้ครอบครองสินค้าที่มีอำนาจในการโอนกรรมสิทธิ์ให้บุคคลที่สามที่สุจริตและเสียค่าตอบแทน

(๕) เหตุผลอีกประการหนึ่งในการออกพระราชบัญญัติ Bills of Sale Act นี้ก็คือการที่ผู้จำนองได้รับการครอบครองนั้นทำให้เขาสามารถหลอกบุคคลอื่นได้ว่าเขาเป็นเจ้าของทรัพย์สิน Statue of Elizabeth บัญญัติให้จำนองที่ผู้รับจำนองไม่ได้รับมอบการครอบครองเป็นโมฆะ และคดี Twyne's Case ตัดสินในปี ค.ศ. ๑๖๐๑ ได้วางหลักไว้แน่ชัดดังกล่าว เพื่อเป็นการแก้ไขข้อบกพร่องของจำนอง จึงจำเป็นต้องจัดระบบทะเบียนขึ้นเพื่อคุ้มครองบุคคลที่ ๓ ทำให้ Twyne's Case หมดความหมายไปหลังจากได้มีการตรา The Bill of Sale Act ขึ้นใช้บังคับแล้ว

(๖) ตามมาตรา ๘ "ผู้ตกลงซื้อสินค้า" และได้รับมอบการครอบครองย่อมสามารถโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ครอบครองไปให้บุคคลที่สามที่สุจริตและเสียค่าตอบแทน

(๗) (1893) 2 Q.B. 318

แทน คือ "ผู้ตกลงซื้อสินค้า" (agreed to buy) เพราะฉะนั้น บริษัทเงินทุนต่าง ๆ จึงได้ดัดแปลงนิติกรรมขึ้นมาใหม่ไม่ให้ผู้บริโภคนั้นเป็น "ผู้ตกลงซื้อสินค้า" ตามความในมาตรา ๘ ของ Factors Act, 1889 นิติกรรมที่ดัดแปลงขึ้นใหม่นี้จึงทำในรูปของการให้เช่า (hiring) โดยผู้เช่าได้รับค้ำประกันให้ซื้อสินค้าเมื่อจ่ายเงินครบทุกงวด (option to purchase) ค้ำประกันนี้ศาล House of Lords ในคดีเฮลบี กับแมททิวส์ (Helby v. Matthews) (1895) ^(๘) ได้วินิจฉัยว่าไม่ใช่เป็น "agreement to buy" ตามความในมาตรา ๘ ของ The Factor Act (1889) จึงทำให้หลักประกันของบริษัทเงินทุนก็ขึ้น แบบของนิติกรรมในคดีเฮลบี กับแมททิวส์ (Helby v. Matthews) นี้ ภายหลังจากจกกัน ในนามของ "สัญญาเช่าซื้อ" (Hire-purchase) สัญญาประเภทนี้แพร่หลายไปในประเทศที่เป็นอาณานิคมของอังกฤษ เช่น ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ อย่างรวดเร็ว ในประเทศเหล่านี้โดยมากการซื้อสินค้าเชื่อจะทำได้ในรูปนี้คือ : เจ้าของสินค้าขายสินค้าเงินสดให้บริษัทเงินทุนก่อน และผู้บริโภคจึงเช่าซื้อจากบริษัทเงินทุนอีกต่อหนึ่ง เรียกว่า นิติกรรมสามฝ่าย (Tripartite Arrangement) การใช้นิติกรรมประเภทนี้มีมากขึ้นโดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง คณะกรรมการที่ทำการวิจัยเกี่ยวกับการปฏิบัติการของระบบการเงินของอังกฤษ กล่าวว่า "จำนวนเป็นวิธีการที่ใช้โดยทั่วไปในการซื้อบ้านและที่ดิน แต่เช่าซื้อเป็นวิธีการที่ใช้ซื้อสินค้าโดยการรับบริการสินเชื่อ ในกรณีที่ผู้บริโภคไม่มีความสามารถในการจ่ายเงินสดได้ในทันที"

เนื่องจากสัญญาเช่าซื้อไม่มีทฤษฎีเพื่อความเป็นธรรมแก่สังคมเป็นหลัก เพราะอุปสรรคขึ้นโดยเหตุจำเป็นที่จะต้องเสียกฎหมายดังกล่าวข้างต้น คือ The Factors Acts (1889) ดังนั้น ปัญหาต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นมากมายในเรื่องการคุ้มครองผู้เช่าซื้อ สิทธิของผู้ให้เช่าซื้อและผู้เช่าซื้ออันต้องตกลงกันเองตามหลักเสรีภาพในการทำสัญญา (Freedom of Contract) เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ชัดว่าในสัญญาเช่าซื้อนั้นบริษัทเงินทุนและพ่อค้ามีแต่กำหนดเงื่อนไขให้ผู้ให้เช่าซื้อได้เปรียบทั้งสิ้น ในปัจจุบันนี้สัญญาทางพาณิชย์ส่วนใหญ่นั้นเป็นสัญญาที่เป็นแบบฟอร์ม (Standard form Contracts) อีกด้วย และสัญญาประเภทนี้

(๘) (1895) A.C. 471

ผู้ที่เสียเปรียบทางเศรษฐกิจไม่มีโอกาสโต้แย้งเงื่อนไขในสัญญาได้เลย เพราะอำนาจต่อรองในการทำสัญญาน้อยกว่า และสัญญานั้นทำบนพื้นฐานที่ว่า ผู้บริโภคต้องลงลายมือชื่อหรือไม่เช่นนั้น ก็ไม่ต้องทำสัญญาเลย (Take it or leave it) สัญญาประเภทนี้เรมอนด์ ซาโลเลส (Raymond Saleilles) ชื่อนานาว่า "Adhesion contract" (๕) และผู้ที่ลงลายมือชื่อในสัญญาประเภทนี้ไปแล้วจะมายกข้ออ้างว่าได้อ่านสัญญาก่อนลงลายมือชื่อ หรือไม่เข้าใจข้อความในสัญญา หรือจำใจลงลายมือชื่อยอมทำไม่ได้ เพราะสัญญาทางพาณิชย์ต้องมีความแน่นอนพอสมควรเพื่อประโยชน์ในทางการค้า (๖๐) แต่เดิมนั้นปัญหาที่เกิดจากสัญญาเข้าชื่อนั้นเป็นเรื่องการเอาเปรียบผู้เข้าชื่อหรือผู้บริโภคซึ่งมีลักษณะดังนี้ (๖๑)

(๑) ในเรื่องการโฆษณาสินค้า พอค้าและบริษัทเงินทุนมักคัดข้อความที่สำคัญบางประการออกโดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขของสัญญาเข้าชื่อ ราคาเข้าชื่อ ราคาเงินสด อัตราดอกเบี้ย ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ การกำหนดระยะเวลาผ่อนส่ง

(๒) รายการต่าง ๆ ในสัญญานั้นใส่ไม่ครบ บางครั้งเขียนตัวเล็กไปจนอ่านไม่ออก การเขียนเงื่อนไขต่าง ๆ เขียนคลุมเครือ เงื่อนไขที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้เข้าชื่อนั้นมักไม่มีปรากฏอยู่ เช่นในเรื่องการประกันคุณภาพของสินค้า หรือการประกันว่าผู้ให้เข้าชื่อมีกรรมสิทธิ์ในสินค้า แต่ปรากฏว่าเงื่อนไขที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ให้เข้าชื่อนั้นทำให้ผู้เข้าชื่อรับหน้าที่และภาระหนักเกินไปจนเกิดความไม่เป็นธรรมขึ้น

(๓) สิทธิในการชำระเงินผ่อนส่งก่อนกำหนด (Right of Early Completion) นั้น มักไม่ได้รับไว้ในสัญญา ในบางกรณีที่สัญญาระบุให้สิทธิดังกล่าวแก่ผู้เข้าชื่อก็จริง แต่กลับไม่ได้มีเงื่อนไขลดอัตราดอกเบี้ยลงด้วย (No rebate of interest)

(๕) O. Prausnitz, The Standardization of Commercial Contracts in English and Continental Law, (London, Sweet & Maxwell, 1933), Ch, 11

(๖๐) L' Etrange v. Graucob (1934) 2 K.B. 394

(๖๑) ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้สรุปมาจาก J.S. Ziegel and W.M. Poster, Aspect of Comparative Commercial Law: Sales, Consumer Credit and Secured Transaction (Montreal, Oceana Publications Inc., Dobbs, Ferry, N.Y., 1969)

(๔) สิทธิในการคืนสินค้าโดยสมัครใจ (voluntary return of goods) นั้น ต้องตกลงกันในสัญญา แม้ว่าโดยปกติแล้วผู้ให้เช่าจะยอมให้ผู้เช่ามีสิทธิดังกล่าว แต่ผู้ให้เช่าจะต้องคิดหามาตรการกำหนดให้ผู้เช่าต้องชำระเงินโดยระบุจำนวน หรือกำหนดเปอร์เซ็นต์ว่าจะต้องชำระเงินเป็นกี่เปอร์เซ็นต์ของราคาเช่าซื้อ เงินที่กำหนดไว้นี้ก็เพื่อประกันว่าถาวรราคาสินค้าที่ส่งคืนลดลงไปมาก (depreciation in value) เงินนี้ก็ถือเป็นค่าประกันราคาสินค้าที่ลดลงซึ่งผู้ให้เช่าจะต้องให้แก่ผู้ให้เช่าซื้อ เพราะฉะนั้น มาตรการในสัญญาที่กำหนดให้ผู้เช่าต้องชำระเงินดังกล่าว จึงเรียกว่า "Minimum payment clause)

ในความเป็นจริงปรากฏว่าสินค้าที่ส่งคืนมิได้ลดค่าลงเท่าใดนัก และ Minimum payment clause นี้ ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ของบริษัทเงินทุน คือ ผู้ให้เช่าซื้อ (๑๒)

(๕) ในกรณีที่ผู้เช่าซื้อทำผิดสัญญาไม่ว่ากรณีใด ผู้ให้เช่ามีสิทธิยึดสินค้าคืนทันที (Repossession) การยึดสินค้าไม่จำเป็นต้องบอกกล่าวล่วงหน้า คือไม่มี default notice และโดยมากจะมีการบังคับให้ชำระเงินตาม Minimum payment clause ในสัญญาซึ่งโดยปกติจะไม่เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้ให้เช่าซื้อ เพราะโดยมากสินค้าที่ยึดไปนั้นราคาสูงมาก และถ่วงรวมกับเงินที่จะต้องชำระตาม Minimum payment clause แล้ว ทำให้ผู้เช่าซื้อต้องรับภาระทางการเงินมากเกินไป

ปัญหาดังกล่าวนี้นำให้ฝ่ายตุลาการและฝ่ายนิติบัญญัติของประเทศอังกฤษได้คิดค้นหลักการเพื่อคุ้มครองผู้บริโภค ในตอนต้นศตวรรษที่ ๒๐ นั้น มีการคิดทฤษฎีหลายทฤษฎีเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคโดยศาลคอมมอนลอว์ แต่การสร้างหรือคิดค้นทฤษฎีโดยศาลและคำ

(๑๒) J.S. Ziegel, "The Minimum Payment Clause Muddle"

(1964) Cambridge Law Journal 108

พิพากษานั้นยอมทำได้ล้าช้ามาก ดังนั้นในปี ๑๙๓๘ เอลเลน วิลกินสัน (Ellen Wilkinson) ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติเช่าซื้อต่อรัฐสภาอังกฤษเป็นครั้งแรก และร่างพระราชบัญญัตินี้ ผ่านถึงสภาเป็นกฎหมายในปีนั้นเอง พระราชบัญญัตินี้ได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่าย แม้แต่สมาคมธุรกิจการเช่าซื้อ (The Hire-Purchase Trade Association) ในอังกฤษ ก็ให้การสนับสนุนการคุ้มครองผู้บริโภคดังกล่าว